

РЕЦЕНЗИЯ

АГРАРЕН УНИВЕРСИТЕТ	
гр. ПЛОВДИВ	
Вх. № <u>70/29</u>	Дело № <u>12</u>
Получено на <u>31.10.2025</u>	

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор“ по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, научна специалност „Икономика и управление (селско стопанство)“

Автор на дисертационния труд: Бутринт Битичи, докторант в самостоятелна форма на обучение, към катедра „Икономика“ при Аграрен университет, гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд:

РОЛЯТА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА РЕПУБЛИКА КОСОВО

THE ROLE OF AGRICULTURE FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF KOSOVO

Рецензент: доц. д-р Екатерина Димитрова Кюскиева-Арабска, Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив, 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.7 Администрация и управление, научна специалност „Социално управление“, определена за член на научното жури със заповед № РД-16-970/03.10.2025 година от Ректора на Аграрен университет - Пловдив.

1. Кратко представяне на кандидата

Бутринт Битичи е магистър по управление и финанси (2023, Бизнес колеж, Прищина, Република Косово). Професионалният му опит е като учител (2018-2023), изпълнителен директор на клуб по волейбол в Република Косово (2018-настоящем) и асистент в Бизнес колеж, Прищина, Република Косово (2018-настоящем). Научните му интереси са в областта на икономическите предизвикателства пред земеделския сектор в Република Косово. От представената автобиография е видно още, че притежава умения за комуникация и работа в екип, развити в обучението и работата му в областта на спорта и преподаването, отговорност и лидерство. Владее английски език и борава със софтуерни инструменти за дигитално сътрудничество.

Придобитото образование и опит поставят добра основа за обучението в образователна и научна степен „доктор“ в Аграрен университет – Пловдив извеждането на научните изследвания, подготовката на дисертационен труд и представяне на резултатите от проведените проучвания за ролята на селското стопанство за икономическото развитие на Република Косово. Бутринт Битичи започва своето обучение в ОНС „доктор“ в Аграрен университет – Пловдив със заповед за зачисляване № РД-27-10/05.06.2024 г., научни ръководители: доц. д-р Росица Белухова-Узунова и доц. д-р Надежда Благоева. Изпълнил успешно задълженията си съгласно приетия индивидуален план, е отчислен с право на защита със заповед № РД-27-06/22.04.2025.

2. Актуалност на проблема

Представеният за рецензия дисертационен труд разглежда особено актуална тема, поставяйки въпроса за ролята на земеделието като „крайъгълен камък“ за икономическото развитие, основа на продоволствената сигурност, осигуряване на заетост в селските райони, социална стабилност и структурна трансформация, разглеждайки икономиката на Република Косово, в която земеделието се отличава със стратегическото си значение и е жизненоважен елемент от националната икономика. Анализът на вътрешните и външните фактори, оказващи влияние върху неговото

развитие, подчертава необходимостта от провеждане на научни изследвания в областта на изграждането и функционирането на устойчиви агрохранителни вериги, използвайки значителния нереализиран потенциал за превръщането на сектора в „основен двигател на приобщаващия растеж и трансформация“ (цитат от дисертацията). Съвременните предизвикателства във връзка с интеграцията в ЕС влияят на националните политики и начините за осигуряване на институционална модернизация и инвестиции. Обосноваването на ролята на земеделието за икономическото развитие на Република Косово в контекста на концепцията за устойчиво развитие, вкл. намаляване на бедността, създаване на работни места, икономическо развитие и екологична устойчивост, налага търсенето на решения за реализиране на потенциала на сектора чрез цялостна реформа, целенасочени инвестиции и институционална координация.

Провеждането на подобно интердисциплинарно изследване предлага приноси в различни аспекти – за формулиране на национални стратегии и планове за развитие, широки дебати относно трансформиращите процеси и влиянието на съвременните тенденции за дигитализация и зелена икономика. Насочването в регион, характеризиращ се със социално-икономически дисбаланси в развитието и предходни конфликти, оказващи влияние във всички сфери, позволява представяне на оригинален и актуален дисертационен труд, поставящ основите на нови научни търсения.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване

Представеното в дисертационния труд изследване е насочено към развитието на земеделския сектор в Република Косово и неговото значение за устойчивото икономическо развитие, представяйки оценка на неговата икономическа роля, вкл. макроикономическата среда, инфраструктурните ограничения и други критични предизвикателства пред устойчивия растеж, акцентирайки на производствените структури в земеделието, секторните политики и стратегическите рамки.

Приемам формулираните цел, обект и предмет на изследването за коректни и правилно отразяващи неговата същност. Националната икономика на Република Косово, като предмет на изследването, е разгледана в контекста на икономическия растеж и начините за постигане на устойчиво развитие. Влиянието на земеделието върху устойчивото развитие в Република Косово, като предмет на изследването, е анализирано чрез ключови показатели и прилагане на системен анализ, вкл. роля в националната икономика, институционални мерки, въздействие на глобализацията върху ефективността и конкурентоспособността и др. Допълването с анализи на политиките на ЕС и сравнителни анализи в Западните Балкани и Турция предоставя регионална перспектива за развитие на сектора.

Целта да се анализира ролята на земеделието в устойчивото икономическо развитие на Република Косово чрез теоретична и емпирична оценка на неговите структурни характеристики, динамика и потенциал за бъдещ растеж, както и да се изведат релевантни политически изводи за подкрепа на по-ефективни стратегии, е постигната. Поставените научноизследователски задачи за нейното изпълнение, доста детайлни и обхватни, са реализирани.

Ползваният методологичен подход отговаря на поставената цел и задачи, включвайки теоретичен анализ и литературни прегледи, качествен и иконометричен анализ, оценка на политики и др. Прилагането на методите на анализ и синтез за систематизиране на концепциите за икономически растеж и развитие на земеделието като основен сектор, индукция и дедукция за изграждане на хипотези и извеждане на заключения, историческа ретроспекция и анализ и т.н. е съчетано с изследвания на политическата рамка и институционалните механизми, степента на съгласуваност и

ефективност на политиките и др., което придава на изследването особен научноприложен характер и потенциал за реално приложение на изведените препоръки за изграждане на ефективни стратегии за развитие на сектора и оказване на положително въздействие върху устойчивото икономическо развитие в региона.

Основната хипотеза, че „земеделският сектор има съществена роля в икономическото развитие на Република Косово“ е доказана. Научно обосновани са и трите поддържащи хипотези за интеграцията на нови технологии, подобряваща производството и конкурентоспособността на сектора, подобряването чрез приемане и хармонизиране на аграрните политики в региона със стандартите на ЕС, положителния ефект на устойчивите земеделски практики и политики върху дългосрочната устойчивост на сектора и неговата роля и значение.

4. Онагледеност и представяне на получените резултати

Представеният дисертационен труд е в обем от 238 страници, съдържа 43 фигури и 50 таблици, които ясно онагледяват направените изследвания.

Дисертационният труд следва класическата структура от три глави, представяйки изведените проучвания в логическа последователност. Теоретичната и методическата рамка на икономическия растеж и ролята на земеделието обръща внимание на концепциите, теориите и моделите на икономически растеж, движещите сили и факторите за икономически растеж и развитие, разглеждайки с особен фокус земеделието като движеща сила на икономическо развитие, връзката между земеделските политики и устойчивото развитие, ролята на технологиите и иновации в сектора, актуалните предизвикателства и др., които формират методологическата основа на изследването. Европейският и регионален контекст в развитието на земеделието адресира Общата селскостопанска политика на ЕС, реформите и предизвикателствата, уроците за Република Косово, Западните Балкани и Турция, възможностите за хармонизиране на политиките и бъдещо развитие. Емпиричните проучвания обхващат анализи на макроикономическата среда и структурните характеристики на икономиката на Република Косово, обществената инфраструктура, ограничаващите фактори и рисковете за икономическо развитие, макроикономическите предизвикателства, производителност, конкурентоспособност и пазари, финансова подкрепа и стратегически документи, предизвикателства и взаимна зависимост между земеделие и икономически растеж. Изведени са научнообосновани препоръки за развитие на земеделието като фактор за икономически растеж.

Структурата и начинът на представяне отразяват извършените научни проучвания и позволява лесно проследяване на постигнатите резултати.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература

Представеният дисертационен труд изследва връзката между земеделието и икономическото развитие по примера на Република Косово и в контекста на интеграцията в ЕС и хармонизирането на политиките с ОСП на ЕС. Изведени са теоретични основи и емпирични доказателства, направен е анализ на политиките в национален и регионален контекст, идентифицирани са основните фактори и значението на земеделието за устойчивото икономическо развитие на Република Косово.

Формулираните изводи са насочени в няколко основни аспекта: цялостен преглед на основни теории за икономически растеж с акцент на ендогенните теории, подчертаващи ролята на иновациите, човешкия капитал и институционалния капацитет, въз основа на което се обосновава необходимостта от подкрепяща среда за инвестиции в тези направления; анализ на възможностите за развитие на устойчиви земеделски практики, иновации и дигитализация за повишаване на производителността

и конкурентоспособността на сектора; потенциал на реформите в аграрната политика за насърчаване на екологичната устойчивост и осигуряване на жизнеспособността на селските райони чрез кохерентна стратегическа рамка, адекватно финансиране и администриране; сравнителен анализ в Западните Балкани и Турция с акцент на регионалните предизвикателства пред раздробените земеделски стопанства, недоразвитата инфраструктура и ограничения достъп до финансиране; идентифициране на слабости прилагането на земеделските политики и общностни стандарти в Република Косово в областта на мониторинга и оценката, екологичните изисквания и пазарната ориентация на схемите за субсидии и др.

Заклученията за развитие в „правилната посока“ (цитат от дисертацията) са насочени към повишаване на институционалния капацитет, подобряване на системите за земеделски и поземлени данни и усъвършенстване на публичната администрация, с особен фокус върху местния контекст и подкрепа за малките и неформалните производители чрез гъвкави и приобщаващи схеми за подпомагане, вкл. чрез частни и донорски средства и програми, при постигане на независимост от политически интереси и насърчаване на приобщаващото развитие на селските райони. За справяне с основните проблеми на земеделието в страната, което е определено като нископродуктивно, слабо интегрирано във веригите на стойността и недостатъчно финансирано, установени като произтичащи от структурни икономически уязвимости и фрагментирана политика, е препоръчан цялостен политически подход за справяне с макроикономическите дисбаланси, разширяване на финансовите услуги в селските райони, ускоряване на съгласуването с ОСП и др. Според проучването, устойчивата секторна трансформация и дългосрочната макроикономическа стабилност могат да бъдат постигнати чрез приоритизирането на земеделието в националните стратегии за развитие и увеличаването на публичните инвестиции в инфраструктура, консултантски услуги и иновации. Като насърчаващи фактори за устойчиво развитие и повишаване на конкурентоспособността на агрохранителния сектор в страната са идентифицирани благоприятните агроклиматични условия, традициите в земеделието, нарастващата държавна подкрепа и увеличаващото се потребителско търсене на местни продукти. Като лимитиращи фактори са посочени ниската производителност, остарелите технологии и недостатъчната диверсификация на продуктите, ролята на инвестициите в човешки капитал, образованието, обучението и консултантските услуги; неефективната хоризонтална и вертикална интеграция и организации на производители, възпрепятстващи ефективността на веригата на стойността и пазарната ориентация и др. На база представените емпирични доказателства се прави основният извод, че секторът притежава значителен потенциал за подобряване на производителността, конкурентоспособността и доходите в селските райони, който може да се реализира чрез институционални реформи, целенасочени инвестиции и политики за осигуряване на неговото приобщаващо и устойчиво развитие.

Препоръките, изведени в резултат на проведените проучвания, са представени в няколко основни направления:

- Подобряване на конкурентоспособността на агрохранителната верига чрез: диверсификация и иновации в агрохранителните продукти чрез субсидии, научноизследователски и развойни дейности и програми за трансфер на технологии; модернизиране на земеделската техника и инфраструктурата, особено с цел намаляване на загубите и подобряване на качеството на продукцията; насърчаване на обединенията и сътрудничеството между производители, преработватели и търговци чрез укрепване на организациите на производителите и въвеждане на законови стимули.

- Модернизация на производството и инфраструктурата и подкрепа за малките стопанства чрез: насърчаване на инвестициите в напояване, складиране, транспорт и агропромишлена инфраструктура с цел минимизиране на загубите след прибирането на реколтата, както и увеличаване на пазарната реализация и повишаване производителността; подкрепа за малките стопанства, техните обединения и др. за подобряване на достъпа до финанси, технологии и пазари, както и постигане на икономии от мащаба.

- Подобряване на нивото на образование, обучение и консултантските услуги чрез реорганизиране на системата и насърчаване на сътрудничеството между институциите, определяне на приоритетите, подобряване на качеството, увеличаване на инвестициите, вкл. за практическо, теренно обучение, включително чрез демонстрационни ферми и дигитални обучителни инструменти и др.

- Финанси, иновации и ангажиране на младите хора чрез: улеснен достъп до кредити и застрахователни схеми, продукти за млади фермери, малки стопанства и др.; насърчаване на дигитализацията и прецизното земеделие, създаване на иновационни хъбове и инкубатори, с фокус на възобновяема енергия и климатично интелигентни практики в земеделието.

- Последователност на политиките и институционално укрепване чрез: гарантиране на устойчивост и последователност, стабилен политически ангажимент и участие на заинтересованите страни; оценяване, базирано на резултати и обратна връзка.

- Напредък на аграрната реформа в Република Косово в съответствие с ОСП чрез: приемане на ОСП като стратегическа рамка за развитие, приемане на институционални и политически модели за повишаване на ефективността на сектора, по-добро управление и осигуряване на обществени блага; насърчаване на приобщаващо планиране на политиките; активното участие на частния сектор, производствените групи и гражданското общество и др.

Авторът стига до заключението, че „динамичен и добре подкрепен земеделски сектор е основополагащ не само за просперитета на селските райони, но и за по-широкото национално икономическо развитие и дългосрочната социално-икономическа стабилност“.

Посочените ползвани литературни източници са 264 на брой, релевантни на проведеното изследване.

6. Приноси на дисертационния труд

Приемам посочените в автореферата научно-теоретични и научно-приложни приноси за оригинални и достоверни и лично дело на докторанта. Споделям ги в резюме по следния начин:

Научни приноси: 1) Направен е синтез на теории на растежа, предоставяйки цялостна концептуална рамка за анализ на малки икономики със значителна роля на аграрния сектор. 2) Представени са възможностите за адаптиране на ОСП на ЕС в икономическата структура на Западните Балкани и ново теоретичното разбиране за предизвикателствата пред хармонизацията на политиките в страните – кандидатки и потенциални кандидатки за членство в ЕС. 3) Обоснована е връзката между макроикономическата стабилност и земеделското развитие, като е концептуализирана структурна зависимост между макроикономическите условия и представянето на аграрния сектор, подчертавайки ролята на земеделието както като двигател на растежа, така и като стабилизиращ фактор по време на икономическа нестабилност. 4) Предложена е теоретична многостранна рамка за земеделска конкурентоспособност рамка, която интегрира иновациите, устойчивостта, съгласуването на политиките и

пазарната ориентация в единен модел за оценка на конкурентоспособността на земеделието в преходните икономики.

Научно-приложни приноси: 1) Изведени са емпирични доказателства за ролята на земеделието в икономическия растеж на Косово чрез иконометрични анализи за краткосрочните и дългосрочните ефекти на земеделската продукция, капиталообразуването и човешкия капитал върху БВП на глава от населението в Косово. 2) Формулирани са политически препоръки за модернизация на земеделието и интеграция в ЕС и за съгласуване на земеделските политики на Косово с рамката на ОСП 2023–2027, чрез съсредоточаване върху стратегическо планиране, мерки за конкурентоспособност, устойчивост и подобряване на качеството на живот в селските райони. 3) Идентифицирани са структурни пропуски в прилагането на земеделската политика и основни институционални, финансови и инфраструктурни предизвикателства, които трябва да бъдат преодолени за повишаване на ефективността на сектора. 4) Предложена е рамка за мониторинг и оценка, съдържаща набор от измерими индикатори за проследяване на напредъка в земеделската конкурентоспособност, устойчивост и хармонизация на политиките, които могат да бъдат интегрирани в Стратегията за земеделие и развитие на селските райони на Република Косово.

7. Критични бележки и въпроси

Имайки предвид посочените ограничения в дисертационния труд, нямам критични бележки. Препоръчвам публикуването на книга на базата на дисертационния труд и представяне на резултатите от проведените изследвания на научни форуми с цел тяхното популяризиране и споделяне с научната общност и колегите, които работят по разглежданите въпроси. Бих искала да поставя следните въпроси към докторанта: *Кои са били основните трудности / най-големите предизвикателства при провеждане на представените проучвания? и Как вижда бъдещето развитие на сектора в контекста на съвременните предизвикателства и тенденции, вкл. ползването на най-нови технологии и изкуствен интелект?*

8. Публикувани статии и цитирания

Представените три научни публикации отговарят на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане и покриват минималните наукометрични показатели за придобиване на ОНС „доктор“. Презентираните в тях научни изследвания и изводи са във връзка с темата и приносите на дисертационния труд.

Представеният автореферат отразява обективно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на научените и приложените, от докторанта/ката, различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на Аграрния университет за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува положително и да присъди на **Бутринт Битичи**

образователната и научна степен **„доктор“** по научната специалност
„Икономика и управление (селско стопанство)“

Дата: 20.10.2025 г.
гр. Пловдив

РЕЦЕНЗЕНТ:
(*проф. д-р. Ева Мария Битичи*)